

İLERİ TARİHLİ ÇEKLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Serdar DAĞÜSTÜN*

GİRİŞ:

Çek müessesesi, TTK'nun 692 ve müteakip maddelerinde düzenlenmiştir. Çek, emre yazılı bir kambiyo senedi olup; bir kredi aracı değil ödeme aracıdır. Çekleri diğer kambiyo senetlerinden ayıran en önemli özellik, çekte vadenin olmaması, görüldüğünde ödenmesidir.

Kanunun çekte vadeyi düzenleyen 707. maddesinde, “Çek, görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir.” denilmesine rağmen, ileri tarihli çekler piyasa hayatında uygulama imkanı bulmaktadır.

Yasal dayanağı olmayan, tamamıyla güven esasına dayanan ve muhatap tarafından vadesinden önce ibraz edilmeyeceği düşünülerek ileri tarihe düzenlenen bu çeklerin; hukuki yaptırım gücünün fazla olması, kolaylıkla devir ve tahsil edilmesi, damga vergisine tabi olmaması gibi nedenlerle ülkemiz uygulamasında yaygınlaştığı görülmektedir.

Tekdüzen Hesap Planında alınan ve verilen çeklerin hangi hesaplarda izleneceği açık bir şekilde gösterilmesine rağmen, yasal bir dayanağı olmayan ileri tarihli çeklerin nasıl muhasebeleştirileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bu yazımızda, ileri tarihli çeklerin Tekdüzen Hesap Planına göre nasıl muhasebeleştirileceği ele alınacaktır.

İLERİ TARİHLİ ÇEKLERİN UYGULAMADA KARŞILAŞILAN MUHASEBELEŞTİRME ŞEKİLLERİ:

İleri tarihli çekler uygulamada genellikle üç şekilde muhasebeleştirilmektedir.

1. İleri Tarihli Çeklerin “101 Alınan Çekler” ile “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” Hesaplarında İzlenmesi Şeklindeki Uygulama:

İleri tarihli çekleri, THP’nda çeklerle ilgili “101 Alınan Çekler” ile “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” hesaplarında izlemek, muhasebe tek-

(*) Vergi Denetmen Yrd.

niği açısından yanlış olacaktır. Çünkü, Türkiye’de bilanço kalemlerinin sıralanmasında aktifte en likit değerden en aza doğru bir sıralama esas alınmaktadır.

Hazır değerler hesap grubu, nakit olarak elde veya bankada bulunan varlıklar ile istenildiği zaman değer kaybına uğramadan paraya çevirme imkanı bulunan varlıkları (menkul kıymetler hariç) kapsamaktadır.

İleri tarihli çeklerin likitide yönünden, likitidesi çok yüksek olan kalemlerin oluşturduğu “Hazır Değerler” hesap grubunda yer alması, aşağıdaki örnekte de görüldüğü gibi yanlış anlamalara yol açacaktır.⁽¹⁾

Örnek 1: (X) İşletmesinin 12.11.1998 tarihi itibarıyla kasa mevcudunun 380.000.000.-TL, banka mevcudunun 1.120.000.000.-TL olduğunu, bu iki kalem dışında başka hazır değeri bulunmadığını varsayalım. İşletme bu tarihte, (Y) işletmesine mal alışı nedeniyle 1.800.000.000.-TL tutarında 10.02.1999 tarihinde ödenmek üzere çek vermiş ve KDV’sini peşin olarak ödemiş olsun.

Örnekteki ileri tarihli çekin “103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri” hesabında izlenmesi halinde, yevmiye kaydı ve bilanço şu şekilde olacaktır.

	12/11/1998	
153 Ticari Mallar	1.800.000.000.-	
191 İndirilecek KDV	270.000.000.-	
100 Kasa		270.000.000.-
103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri		1.800.000.000.-
103.00 Verilen TL Çekler ve ödeme Emirleri		

(x) İşletmesinin 31.12.1998 tarihli bilançosunun ilgili kısmı:

I. DÖNEN VARLIKLAR

A- Hazır Değerler	(570.000.000.-)
1. Kasa	110.000.000.-
2. Alınan Çekler	
3. Bankalar	1.120.000.000.-
4. Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri(-)	1.800.000.000.-
5. Diğer Hazır Değerler	—

(1) Dağüstün, Serdar: “İleri Tarihli Çeklerin Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebeleştirilmesi”, Maliye postası, S. 415, Aralık 1997, s.73.

Bu şekilde bir kayıtlamada hazır değerler toplamının negatif değer aldığı görülmektedir. Bu, muhasebe mantığı açısından anlamsız bir sonuçtur.

Yukarıdaki bilançoya bakan bir kişi 570.000.000.-TL'lık karşılıksız çek kesildiğini düşünecektir. Bu nedenle, söz konusu ileri tarihli çeklerin "101" ve "103" kod numaralı hesaplarda izlenmesi şeklinde ki bu uygulama muhasebe mantığına uygun düşmemektedir.

2. İLERİ TARİHLİ ÇEKLERİN "121 ALACAK SENETLERİ" İLE "321 BORÇ SENETLERİ" HESAPLARINDA İZLENMESİ ŞEKLİNDEKİ UYGULAMA:

İleri tarihli çekler, likitide açısından çeklerden çok, alacak ve borç senetlerine benzemektedirler.

Öte yandan ileri tarihli çekler, muhasebenin temel kavramlarından "Özün Önceliği Kavramı" gereğince alacak ya da borç senedi olarak kabul edilmektedir. Çünkü, 1 Sıra Numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde

özün önceliği kavramı "işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlara ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında biçimlerinden çok, özlerinin esas alınması gerektiğini ifade eder" şeklinde açıklanmıştır.

Bu hükme göre, ileri tarihli çeklerin kullanılma amacı esas alınacağından söz konusu çekler, muhasebe kayıtlarında borç ya da alacak senedi gibi yer alacaktır. İleri tarihli çeklerin muhasebeleştirilmesinde, SPK'nun önerisi de bu yöndedir.

Maliye Bakanlığı da ileri tarihli çeklerin "Alacak Senetleri" ile "Borç Senetleri" hesalarında izlenmesinden yanadır. (M.B. Gelirler Genel Müdürlüğü'nün 23.11.1994 gün ve 77700 nolu müktezası)⁽²⁾

Örnek 2: 1. örnekteki (X) işletmesi ileri tarihli çeki, (Y) işletmesinin vadesinden önce muhatap bankaya ibraz etmeyeceği düşüncesiyle, bir borç senedi olarak düzenlemiştir.

Bu nedenle, söz konusu ileri tarihli çekler, "Borç Senetleri" hesabında izlenmelidir. Bu durum işletmenin mal alışına ilişkin yevmiye kaydı ve yıl sonu bilançosu aşağıdaki şekilde olacaktır.

12/11/1998		
153	Ticari Mallar	1.800.000.000.-
191	İndirilecek KDV	270.000.000.-
	100 Kasa	270.000.000.-
	321 Borç Senetleri	1.800.000.000.-
	321.90 İleri Tarihli Çekler	

(2) Akdoğan, Nalan; Orhan Sevilengül; Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması, Ankara, 1994, s. 42 ve 47.

(x) İşletmesinin 31.12.1998 tarihli bilançosunun ilgili kısmı:

I. DÖNEN VARLIKLAR

A- Hazır Değerler	1.230.000.000.-
1. Kasa	110.000.000.-
2. Alınan Çekler	
3. Bankalar	1.120.000.000.-
4. Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri(-)	—
5. Diğer Hazır Değerler	—

Görüldüğü gibi ileri tarihli çeklerin "321 Borç Senetleri" hesabında izlenmesi durumunda, ileri tarihli çekin "103" kod numaralı hesapta izlenmesinden doğan sorunla karşılaşılmayacaktır.

Örnek 3: (Z) İşletmesi yapmış olduğu 3.000.000.000.-TL'lık mal satışı karşılığında müşterisinden ileri tarihli bir çek almıştır.

— Çekin Alınması:

121 Alacak Senetleri	3.450.000.000.-
121.90 İleri Tarihli Çekler	
600 Yurt İçi Satışlar	3.000.000.000.-
391 Hesaplanan KDV	450.000.000.-

— Çekin Vade Gününün Gelmesi:

101 Alınan Çekler	3.450.000.000.-
101.00 Cüzdandaki Çekler	
121. Alacak Senetleri	3.450.000.000.-
121. 90 İleri Tarihli Çekler	

— Çekin Vadesinin Gelip, Bankaya Tahsile Verilmesi:

101 Alınan Çekler 3.450.000.000.-

101.10 Tahsildeki Çekler

101 Alınan Çekler 3.450.000.000.-

101.00 Cüzdandaki Çekler

— Çekin Tahsil Edildiğinin Belirlenmesi:

102 Bankalar 3.450.000.000.-

101 Alınan Çekler 3.450.000.000.-

101.10 Tahsildeki Çekler

Örnek 4: (T) İşletmesi satın almış olduğu 1.000.000.000.-TL'lık mal için ileri tarihli çek vermiştir.

— İleri Tarihli Çek Verilerek Mal Satın Alınması:

153 Ticari Mallar 1.000.000.000.-

191 İndirilecek KDV 150.000.000.-

321 Borç Senetleri 1.150.000.000.-

321.90 İleri Tarihli Çekler

— Çekin Vade Gününün Gelmesi:

321 Borç Senetleri 1.150.000.000.-

321.90 İleri Tarihli Çekler

103 Verilen Çekler ve

Ödeme Emirleri 1.150.000.000.-

103.00 Verilen TL Çekler ve Ödeme Emirleri

— Çekin Ödenmesi:

103 Verilen Çekler ve

1.150.000.000.-

Ödeme Emirleri

103.00 Verilen TL Çekler

ve Ödeme Emirleri

102 Bankalar

1.150.000.000.-

Çeklerin vadesinin ertesi döneme sarkması durumunda; “121” kod numaralı hesap yerine “221” kod numaralı hesap, “321” kod numaralı hesap yerine “421” kod numaralı hesap kullanılmalıdır. Ancak 31/12/... tarihi itibarıyla vadesi 1 yılın altına düşen ileri tarihli çekler bu hesaplardan çıkarılarak “121” ve “321” kod numaralı hesaplara aktarılmalıdır.

3. İLERİ TARİHLİ ÇEKLERİN “127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR” İLE “329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR” HESAPLARINDA İZLENMESİ ŞEKLİNDEKİ UYGULAMA:

İleri tarihli çeklerini “Alacak Senetleri” ve “Borç Senetleri” hesaplarında izlemeyen işletmeler, söz konusu çeklerini bu hesaplarda izleyebilmektedirler.

İleri tarihli çeklerin “127 Diğer Ticari Alacaklar” hesabında izlenmesi halinde şu şekilde alt hesaplar açılabilir.

127 Diğer Ticari Alacaklar

127.00 İleri Tarihli TL. Çekler.

127.05 İleri Tarihli Yabancı Paralı Çekler

Aynı şekilde bir bölümlendirme “329 Diğer Ticari Borçlar” hesabı için de yapılabilir:

329 Diğer Ticari Borçlar

329.00 İleri Tarihli TL Çek Keşideleri

329.05 İleri Tarihli Yabancı Paralı Çek Keşideleri

Örnek 5: (P) İşletmesi yapmış olduğu 2.000.000.000.-TL'lik mal satışı karşılığında ileri tarihli bir çek almıştır.

— Çekin Alınması:

		/	
127 Diğer Ticari Alacaklar		2.300.000.000.-	
127.00 İleri Tarihli Tl. Çekler			
600 Yurt İçi Satışlar		2.000.000.000.-	
391 Hesaplanan KDV		300.000.000.-	
		/	

— Çekin Vade Gününün Gelmesi:

		/	
101 Alınan Çekler		2.300.000.000.-	
101.00 Cüzdandaki Çekler			
127 Diğer Ticari Alacaklar		2.300.000.000.-	
127.00 İleri Tarihli TL Çekler			
		/	

— Çekin Vadesinin Gelip Bankaya Tahsile Verilmesi:

		/	
101 Alınan Çekler		2.300.000.000.-	
101.00 Tahsildeki Çekler			
101. Alınan Çekler		2.300.000.000.-	
101.00 Cüzdandaki Çekler			
		/	

— Çekin Tahsil Edildiğinin Belirlenmesi:

		/	
102 Bankalar		2.300.000.000.-	
101 Alınan Çekler		2.300.000.000.-	
101.10 Tahsildeki Çekler.			
		/	

Örnek 6: (K) İşletmesi satın almış olduğu 500.000.000.-TL'lık mal için ileri tarihli çek vermiştir.

— İleri Tarihli Çek Keşide Edilerek Mal Satın Alınması:

		/	
153 Ticari Mallar			500.000.000.-
191 İndirilecek KDV			75.000.000.-
329 Diğer Ticari Borçlar			575.000.000.-
329.00 İleri Tarihli TL Çek Keşideleri			

— Çekin Vade Gününün Gelmesi:

		/	
329 Diğer Ticari Borçlar			575.000.000.-
329.00 İleri Tarihli TL Çek Keşideleri			
103 Verilen Çekler ve			575.000.000.-
Ödeme Emirleri			
103.00 Verilen TL Çekler ve			
Ödeme Emirleri			

— Çekin Ödenmesi:

		/	
103 Verilen Çekler ve			575.000.000.-
Ödeme Emirleri			
103.00 Verilen TL Çekler ve			
Ödeme Emirleri			
102 Bankalar			575.000.000.-

Yukarıda belirtilen ileri tarihli çek uygulamaları, -hem alınan çekler hem de verilen çekler açısından- aynı dönem içinde tahsil edilecek çekler için geçerlidir. Çekin vadesinin ertesi döneme sarkması durumunda, "127 Diğer Ticari Alacaklar" ve "329 Diğer Ticari Borçlar" hesaplarının kullanılması raporlama açısından uygun değildir. Bu hesaplar yerine "227 Diğer Ticari Alacaklar" ve "429 Diğer Ticari Borçlar" hesapları kullanılmalıdır.

Ancak, 31/12/.. tarihi itibarıyla vadesi 1 yılın altına düşen ileri tarihli çekler, "227 Diğer Ticari Alacaklar" ve "429 Diğer Ticari Borçlar" hesaplarından çıkartılarak "127 Diğer Ticari Alacaklar" ve "329 Diğer Ticari Borçlar" hesaplarına aktarılmalı, tahsilat ya da ödeme günü geldiğinde ise; "101 Alınan Çekler" ve "103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri" hesaplarına nakledilmelidir. Ama Tekdüzen Hesap Planında "227" kod numaralı hesap boş bırakılmıştır. Bu hesabın "127 Diğer Ticari Alacaklar" hesabının paralelinde açılmasında yarar bulunmaktadır.⁽³⁾

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

TTK'nun 707. maddesi çekte vadenin olmayacağını söylesin dursun, ileri tarihli çek kullanımı çok yaygın bir hal almış ve almaya devam etmektedir. Bu nedenle, TTK'nun günün değişen koşullarına ayak uydurarak, ileri tarihli çeklerle ilgili bir düzenleme yapması gerektiği kanaatindeyiz.

Aynı şekilde, mevcut hesap planında da henüz bunların nasıl muhasebeleştirileceği hususunda bir açıklık getirilmemiştir. Dolayısıyla, hesap planında da ileri tarihli çeklere ilişkin bir düzenleme yapılması gerektiği düşüncesindeyiz.

Bunlarla beraber; işletmelerin, bu düzenlemeler gerçekleşene kadar almış oldukları ileri tarihli çeklerini "121" veya "127" kod numaralı hesaplarda, vermiş oldukları ileri tarihli çekleri ise; "321" veya "329" kod numaralı hesaplarda izlemeleri mümkündür.

(3) Yanık, Zeki: "Vadeli Çekler, Reeskont İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi", Yaklaşım, S. 54, Haziran 1997, s.118-119.